

В'ячеслав Пузирний,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри трудового права,
адміністративного права та процесу
Навчально-наукового інституту права
і соціальних технологій Чернігівського
національного технологічного університету

ПРИНЦИПИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОВАДЖЕННІ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Досліджено принципи адвокатської діяльності у провадженні у справах про адміністративні правопорушення. Охарактеризовано види принципів адвокатської діяльності у провадженні у справах про адміністративні правопорушення. Відображено відомості щодо проблем реалізації принципів адвокатської діяльності під час виконання адвокатом своїх професійних обов'язків у провадженні у справах про адміністративні правопорушення.

Ключові слова: адвокат, адвокатська діяльність, принципи, провадження, адміністративні правопорушення.

Пузырный В.

Принципы адвокатской деятельности в производстве по делам об административных правонарушениях

Исследовано принципы адвокатской деятельности в производстве по делам об административных правонарушениях. Характеризуются виды принципов адвокатской деятельности в производстве по делам об административных правонарушениях. Отражены сведения о проблемах реализации принципов адвокатской деятельности при исполнении адвокатом своих профессиональных обязанностей в производстве по делам об административных правонарушениях.

Ключевые слова: адвокат, адвокатская деятельность, принципы, производство, административные правонарушения.

Puzyrnyi V.

Principles of advocacy activity in proceeding in administrative offence cases

In the article, principles of advocacy activity in proceeding in administrative offence cases are investigated. Kinds of principles of advocacy activity in proceeding in administrative offence cases are characterised. Data concerning problems of realisation of principles of advocacy activity are displayed during performance by a lawyer of professional duties in proceeding in administrative offence cases.

Keywords: lawyer, advocacy activity, principles, proceedings, administrative offences.

Постановка проблеми. Головним завданням провадження у справах про адміністративні правопорушення є всебічне, повне, об'єктивне і своєчасне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її відповідно до закону, забезпечення виконання винесеної постанови, а також виявлення причин і умов, що сприяли вчиненню адміністративних правопорушень. Адвокат, який вступає у провадження у справі про адміністративне правопорушення для захисту інтересів особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, виконує часом значну роль у встановленні істини у справі. Він залучається до справи про адміністративне правопорушення з метою надання юридичної допомоги головному учаснику провадження – особі, яка притягається до адміністративної відповідальності. Адвокат також бере участь як представник інших учасників процесу в провадженні у справах про адміністративні правопорушення. Адвокат може знайомитися з матеріалами справи, заявляти клопотання за дорученням особи, яка його запросила, і від її імені приносити скарги на рішення у справі. Його повноваження на участь у розгляді справи посвідчуються відповідним документом, що підтверджує право на надання правової допомоги. Таким чином, адвокат є суб'єктом провадження у справах про адміністративні правопорушення [1, с. 160]. У зв'язку з цим, дослідження принципів діяльності адвоката у провадженні у справах про адміністративні правопорушення є актуальним і таким, що сприятиме реалізації завдань українського правосуддя.

Стан дослідження. Проблеми принципів адвокатської діяльності в Україні у своїх працях розглядали такі вчені, як: Т. В. Варфоломеєва, О. Д. Святоцький, К. М. Северин, Л. В. Тацій, С. Я. Фурса, О. Г. Яновська та ін. Проте питання принципів адвокатської діяльності у провадженні у справах про адміністративні правопорушення залишились поза увагою науковців.

Метою статті є аналіз принципів адвокатської діяльності у провадженні у справах про адміністративні правопорушення.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокатом є фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені цим Законом. Отже, адвокат є незалежним професійним радником з правових питань.

Основні принципи діяльності адвокатів у провадженні у справах про адміністративне правопорушення можна знайти в тексті Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [2] і в Правилах адвокатської етики [3].

Зокрема, адвокатська діяльність, відповідно до ч. 1 ст. 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», здійснюється на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів.

На думку вітчизняних дослідників, у понятті верховенства права переплітаються правові та політичні, культурні й етичні мотиви, внутрішньодержавні і міжнародні, національні та загальнолюдські аспекти, наукова істина і цінності добра й справедливості, досягнення правової теорії і практичний юридичний досвід, правові ідеї та здоровий глузд [4, с. 41].

П. М. Рабінович трактує верховенство права як всезагальну роль права у стосунках між усіма учасниками суспільного життя, у життєдіяльності державних і недержавних організацій, соціальних спільностей, груп, об'єднань, усіх людей [5, с. 11].

Науковці визначають, що принцип верховенства права є фундаментальною ціннісною основою правової демократичної держави [6, с. 68]; виявом загальнолюдських цінностей, розвитку культури суспільства, головним засобом і метою суспільного розвитку, своєрідною демонстрацією етапів формування та розвитку правової системи [7, с. 140]; покликаний забезпечувати гармонізацію інших ціннісних характеристик права із подальшим їх аранжуванням під час формування й удосконалення правової культури [8, с. 173]; виявом загальнолюдських цінностей, розвитку культури суспільства, у тому числі й правової, головним засобом і метою суспільного розвитку, своєрідною демонстрацією етапів формування та еволюції правової системи [9, с. 204].

О. М. Руднева наголошує, що принцип верховенства права наповнюється реальним змістом лише у тому випадку, якщо право розглядається не як результат правотворчої діяльності держави, не як акт державної влади, тим більше її знаряддя, а як соціальний феномен, який має глибоке коріння в культурі світової і національної, духовній історії народу, його традиціях, національній ментальності; як явище, безпосередньо пов'язане з такими фундаментальними категоріями, як справедливість, свобода, рівність, гуманізм [10]. Ми поділяємо думку С. П. Погребняка, який зазначає, що принцип верховенства права є фундаментом, на якому базуються більш специфічні й детальні правила і принципи [11, с. 35].

В. В. Копейчиков визначає принцип законності як здійснення всіх правових форм діяльності держави, функціонування громадського суспільства, громадян на основі та згідно з нормами права, природними правами та обов'язками людини [12, с. 135]. На думку П. М. Рабіновича, законність – це режим відповідності суспільних відносин законам, підзаконним нормативно-правовим актам держави, який утворюється в результаті їх неухильного здійснення всіма суб'єктами права [13, с. 139].

Принцип законності в адвокатській діяльності розкривається у ст. 7 Правил адвокатської етики, яка зазначає, що у своїй професійній діяльності адвокат (адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) зобов'язаний використовувати всі свої знання та професійну майстерність для належного захисту й представництва прав та законних інтересів клієнта, дотримуючись чинного законодавства України, сприяти утвердженню та практичній реалізації принципів верховенства права та законності.

У теорії доказів законність трактується у широкому сенсі як правомірність, а принцип законності звичай розглядається як самостійний і чинний в усіх, без винятку, галузях права, в тому числі, й у провадженні у справах про адміністративні правопорушення. У професійній діяльності адвоката розглядати принцип законності тільки у вузькому сенсі як дотримання закону – помилково. У цьому принципі буде правильним характеризувати законність у широкому сенсі – як правомірність, а його змістом доцільно вважати вимогу правильно застосовувати норми матеріального права і здійснювати процесуальні дії на виконання норм процесуального права. Тим більше, що законодавство України гарантує рівний доступ на послуги адвоката.

Законодавство про адвокатуру й адвокатську діяльність ґрунтується на Конституції України, Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Загальному кодексі правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства [14], Правилах адвокатської етики тощо.

Незалежність, як риса адвокатської діяльності, є органічним та невід'ємним елементом функціонуванні інституту адвокатури загалом, без гарантування якого не може бути і мови щодо забезпечення успішності захисту прав та свобод людини і громадянина [15, с. 165].

Т. В. Варфоломеева правильно зазначає, що «дотримання принципу незалежності адвокатів – це не просто спосіб збереження їх корпоративних правил, але й спосіб забезпечення реального захисту прав клієнтів» [16, с. 10].

Принцип незалежності адвоката у провадженні у справах про адміністративні правопорушення означає, що він самостійно формує власну правову позицію при здійсненні захисту. Розсуд адвоката не може бути піддано обмеженням ні з боку посадової особи органу адміністративної юрисдикції, ні від органу правосуддя. Ст. 23 Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» містить гарантії адвокатської діяльності, які одночасно є і гарантіями незалежності адвоката. Так, забороняються будь-які втручання і перешкоди здійсненню адвокатської діяльності. З метою запобігання зловживань з боку правоохоронних органів законодавством запроваджено таку заборону: вимагати від адвоката, його помічника, стажиста, особи, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також від особи, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю, надання відомостей, що є адвокатською таємницею. З цих питань зазначені особи не можуть бути допитані, крім випадків, якщо особа, яка довірила відповідні відомості, звільнила цих осіб від обов'язку зберігати таємницю в порядку, передбаченому законом. Життя, здоров'я, честь і гідність адвоката та членів його сім'ї, їх майно перебуває під охороною держави, а посягання на них тягнуть відповідальність, передбачену законом.

Принцип конфіденційності адвокатської діяльності К. М. Северин пов'язує з фундаментальними основами адвокатської професії, якими виступають такі положення: 1) адвокат через специфіку своєї професійної діяльності зобов'язаний дотримуватися адвокатської таємниці та тримати в таємниці всю інформацію, яка стала йому відомою не лише від клієнта чи в процесі виконання доручення, а й у разі самого звернення до адвоката; 2) адвокат не повинен розголошувати таку інформацію до отримання дозволу клієнта, а також якщо цього вимагатиме закон; 3) усі суб'єкти правовідносин, не лише адвокати й клієнти, повинні розуміти, що зобов'язання дотримуватися принципу конфіденційності покладається на адвоката безстроково [17, с. 122]. Таким чином, принцип конфіденційності в адвокатській діяльності реалізується в інституті адвокатської таємниці, що, як вказує С. О. Деханов, належить до правових таємниць [18, с. 38].

Відповідно до ст. 10 Правил адвокатської етики, дотримання принципу конфіденційності є необхідною і щонайважливішою передумовою довірчих відносин між адвокатом і клієнтом, без яких неможливе належне надання професійної правничої (правової) допомоги, здійснення захисту та представництва. Тому збереження конфіденційності будь-якої інформації, яка визначена як предмет адвокатської таємниці Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», або становить персональні дані про фізичну особу, які охороняються законодавством з питань захисту персональних даних, є правом адвоката у відносинах з усіма суб'єктами права, які можуть вимагати розголошення такої інформації, та обов'язком щодо клієнта і тих осіб, кого ця інформація стосується.

Під конфліктом інтересів слід розуміти суперечність між особистими інтересами адвоката та його професійними правами й обов'язками перед клієнтом, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість під час виконання адвокатом його професійних обов'язків, а також на вчинення чи не вчинення ним дій під час здійснення адвокатської діяльності (ст. 9 Правил адвокатської етики).

Д. І. Дедов у своїх дослідженнях термін «конфлікт інтересів» визначає як суперечність між інтересами особи, які захищені правом і повинні бути задоволені діями іншої уповноваженої принципалом особи (повіреного, агента, директора, довірчого керуючого), і особистими інтересами цієї уповноваженої особи [19, с. 1].

На думку К. М. Северина, принцип уникнення конфлікту інтересів у адвокатській діяльності – це законодавчо визначені основи діяльності адвоката, відповідно до яких адвокат не має права надавати будь-які юридичні послуги клієнту, інтереси якого суперечать захищеним правом інтересам клієнта, якому надаються або надавались юридичні послуги, крім випадків письмової згоди клієнтів, інтереси яких можуть бути порушені або суперечать інтересам самого адвоката, його близьким родичам чи членам сім'ї партнерам [20, с. 153].

Правила адвокатської етики, крім принципів законності, незалежності, конфіденційності та неприпустимості конфлікту інтересів, містять також й інші принципи адвокатської діяльності, такі, як: принцип свободи адвоката у здійсненні адвокатської діяльності, принцип пріоритету інтересів клієнта, принцип компетентності та добросовісності, принцип поваги до адвокатської професії, а також вимоги до рекламування адвокатської діяльності.

Всі вищеперелічені принципи адвокатської діяльності можна позначити як фіксовані, та такі, що підлягають застосуванню, в тому числі й у провадженні у справах про адміністративні правопорушення.

Проте, на наш погляд, у професійній діяльності адвоката існують і принципи, прямо не зафіксовані в нормативно-правових актах, але юридично необхідні для здійснення своїх повноважень у межах провадження у справах про адміністративні правопорушення. Це, наприклад, такі, як: принцип чесності, принцип розумності, принцип сумлінності, принцип справедливості, принциповості та своєчасності виконання своїх обов'язків.

Принцип чесності, зокрема, передбачає, що адвокат не має права давати особі, яка звернулася за наданням юридичної допомоги, або довірителю обіцянки позитивного результату виконання доручення. Більш того, якщо після прийняття доручення, крім доручення на захист у кримінальній справі на досудовому слідстві й у суді першої інстанції, виявляться обставини, за яких адвокат не мав права приймати доручення, він повинен розірвати угоду. Ніякі побажання, прохання чи вимоги довірителя, спрямовані до недотримання закону або порушення правил, передбачених українським законодавством, не можуть бути виконані адвокатом.

Принцип розумності є актуальним не тільки для професійної діяльності адвоката, а й для самого провадження у справі про адміністративне правопорушення. Зокрема, процес роботи адвоката повинен бути розумним і логічним. Професіонал не має права приймати доручення на надання юридичної допомоги в кількості, свідомо більшому, ніж адвокат у змозі виконати.

Зміст принципу сумлінності слід розглянути за аналогією сумлінності особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, інтереси якої захищає адвокат. Сумлінність у провадженні у справах про адміністративні правопорушення передбачає дотримання обов'язків, обмежень і заборон, встановлених для адміністративного провадження. А саме, ч. 1 ст. 268 Кодексу України про адміністративні правопорушення регламентує, що особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, має право: знайомитися з матеріалами справи, давати пояснення, подавати докази, заявляти клопотання; при розгляді справи користуватися юридичною допомогою адвоката, а також іншими процесуальними правами, відповідно до чинного Кодексу України про адміністративні правопорушення [21].

Правозастосовна практика систематизувала найбільш часто повторювані зловживання осіб, що залучаються до адміністративної відповідальності. Зокрема, у разі неодноразової подачі клопотань про відкладення слухання у справі за фактом необхідності ознайомлення з матеріалами справи (при цьому в особи є весь доказовий матеріал і нічого нового у провадженні не з'явилося), у зв'язку зі зміною захисника на власний розсуд суд має право розглянути справу і без участі особи, щодо якої ведеться провадження.

Стосовно до самої професійної діяльності адвоката, під сумлінністю, на наше переконання, слід розуміти внутрішній критерій дотримання правил, що забезпечують незалежність і свободу при вираженні свого переконання, впевненість у неупередженості та справедливості адвокатського захисту. При цьому справедливість, необхідною умовою якої є законність і обґрунтованість, виявляється тісно пов'язаною з принципом доцільності.

Щодо принципу справедливості адвокатської діяльності у справах про адміністративні правопорушення, необхідно відзначити, що це практична реалізація адвокатом моральних критеріїв при здійсненні захисту із застосуванням диференціації вартості юридичних послуг на основі законності для отримання належного результату. При цьому обов'язки адвоката у разі надання їм юридичної допомоги безкоштовно у випадках, передбачених законодавством, не повинні відрізнятися від обов'язків, якщо юридична допомога надається за гонорар.

Говорячи про принциповість, необхідно зауважити, що тут йдеться виключно про баланс особистих моральних начал самого професіонала і ділової репутації адвокатури. Адвокат не має права поступатися інтересами довірителя ні в ім'я товариських, ні в ім'я будь-яких інших відносин.

З огляду на те, що Кодекс України про адміністративні правопорушення встановлює скорочені строки давності притягнення до адміністративної відповідальності та терміни розгляду справ, адвокат у процесі виконання професійних обов'язків зобов'язаний вживати всіх належних заходів для якнайшвидшого надання запитуваних доказів. У разі неможливості з поважних причин прибути у призначений час для участі в судовому засіданні або слідчій дії, адвокат повинен за можливістю завчасно повідомити про це суд або слідчого, а також повідомити про це іншим адвокатам, які беруть участь у процесі, й узгодити з ними час вчинення процесуальних дій. Слід також зазначити, що будь-яка дія, пов'язана із затягуванням терміну розгляду справи, може бути розцінена як зловживання адвокатом своїми правами, отже, вплине на імідж професійного юриста.

Висновки. У цій статті розглянуто лише невеликий перелік принципів адвокатської діяльності стосовно провадження у справах про адміністративні правопорушення. Однак аналіз наведених принципів та основних вимог до професійної майстерності адвоката яскраво демонструє такий факт. Присутність адвоката у провадженні у справах про адміністративні правопорушення як представника учасників провадження дисциплінує всіх суб'єктів, задіяних у стадії розгляду справи.

Список використаної літератури

1. Ковалів М. В. Суб'єкти провадження у справах про адміністративні правопорушення / М. В. Ковалів // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 1. – С. 153–162. – (Сер. юридична).
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України № 5076-VI від 5 липня 2012 року // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 27. – Ст. 282.
3. Правила адвокатської етики : затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 9 червня 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2017-06-09-pravila-2017_596f00dda53cd.pdf.
4. Принцип верховенства права: проблеми теорії і практики: у 2-х кн. / за заг. ред. Ю. С. Шемиченка. – К. : Конус-Ю, 2008. – Кн. 2 : Принцип верховенства права у діяльності держави та адміністративному праві / відп. ред. В. Б. Авер'янов. – 314 с.
5. Рабінович М. П. Права людини і громадянина в Конституції України (до інтерпретації вихідних конституційних положень) / М. П. Рабінович. – Х. : Право, 1997. – 64 с.
6. Кабанець О. С. Верховенство права як ціннісна складова демократії. / О. С. Кабанець // Альманах права: наук.-практ. юрид. жур. / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2012. – Вип. 3. – С. 165–169.
7. Денисюк М. В. Принцип верховенства права як основа розвитку правової держави та громадянського суспільства / М. В. Денисюк // Альманах права: наук.-практ. юрид. жур. / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2012. – Вип. 3. – С. 140–173.
8. Карась А. Г. Верховенство права як ціннісна характеристика права. / А. Г. Карась // Альманах права: наук.-практ. юрид. жур. / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2012. – Вип. 3. – С. 170–174.
9. Макаренко Л. О. Верховенство права як принцип природного права. / Л. О. Макаренко // Альманах права: наук.-практ. юрид. жур. / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2012. – Вип. 3. – С. 204–211.
10. Руднєва О. М. Міжнародні стандарти прав людини та принцип верховенства права: до проблеми співвідношення правових явищ / О. М. Руднєва // Юридична Україна. – 2012. – № 4 (112). – С. 15–16.
11. Погребняк С. П. Принцип верховенства права: деякі теоретичні проблеми / С. П. Погребняк // Вісник Академії правових наук України. – 2006. – № 1 (44). – С. 26–36.
12. Теорія держави і права / за ред. С. Л. Лисенкова, В. В. Копейчикова – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 368 с.
13. Рабінович М. П. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. / М. П. Рабінович. – [Вид. 9-те, зі змінами]. – Львів : Край, 2007. – 192 с.
14. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства : прийнятий делегацією дванадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні у Страсбурзі 1 жовтня 1988 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_343.
15. Северин К. М. Основні елементи принципу незалежності адвокатської діяльності на сучасному етапі / К. М. Северин // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2014. Т. 3. – С. 162–165. – (Сер. «Право». – Вип. 28).
16. Варфоломеева Т. В. Впровадження міжнародних правил адвокатської етики в Україні / Т. В. Варфоломеева // Вісник Академії адвокатури України. – 2009. – № 1 (14). – С. 7–20.
17. Северин К. М. Проблеми нормативного регулювання та реалізації принципу конфіденційності адвокатської діяльності / К. М. Северин // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2014. – № 9-2, т. 2. – С. 120–122. – (Сер. «Юриспруденція»).
18. Деханов С. А. Адвокатура в Западной Европе: опыт и современное состояние) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.11 / С. А. Деханов. – М., 2010. – 48 с.
19. Дедов Д. И. Конфликт интересов / Д. И. Дедов. – М. : Волтерс Клувер, 2004. – 288 с.
20. Северин К. М. Принцип уникнення конфлікту інтересів в адвокатській діяльності / К. М. Северин // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2014. – № 10-1, т. 1. – С. 151–153. – (Сер. «Юриспруденція»).
21. Кодекс України про адміністративні правопорушення № 8073-X від 7 грудня 1984 року // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.

Стаття надійшла до редакції 13.09.2017.